

УДК 37.01

А.К. Линник, О.О. Балдін

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРО МОТИВАЦІЮ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: НАДБАННЯ ВИКЛАДАЧА ТА БАЧЕННЯ СТУДЕНТА

Наголошено на надзвичайній важливості забезпечення високого рівня мотивації студентів до навчання. Сформульовано низку пропозицій щодо форм і методів викладання технічних дисциплін. Пропозиції спрямовані на підвищення інтересу і творчої активності студентів під час аудиторних занять, виконання індивідуальної роботи та контролю набутих знань і вмінь.

Ключові слова: *мотивація до навчання, активність, викладач, студент.*

Подчеркнута исключительная важность обеспечения высокого уровня мотивации студентов к учебе. Сформулирован ряд предложений относительно форм и методов преподавания технических дисциплин. Предложения направлены на повышение интереса и творческой активности студентов во время аудиторных занятий, выполнения индивидуальной работы и контроля приобретенных знаний и умений.

Ключевые слова: *мотивация к учебе, активность преподаватель, студент.*

Exclusive importance of support of high level of motivation of students to studies is emphasized. A number of offers concerning forms and the methods of teaching of engineering subjects are formulated. The offers are directed on increase of interest and creative activity of students at the time of group studies, individual work performance and the control of the acquired knowledge and abilities.

Keywords: *motivation to studies, activity, lecturer, student.*

Вступ

У зв'язку зі зниженням престижу інженерно-технічних спеціальностей сьогодні наше суспільство знаходиться в такому стані, коли головним бажанням багатьох студентів технічних ВНЗ є не набуття знань та навичок, а отримання диплому про вищу освіту. В результаті зараз, як ніколи раніше, проблема підвищення рівня мотивації молодих людей до навчання постає надзвичайно гостро.

Метою цієї статті є формулювання пропозицій щодо бажаних форм та методів проведення лекцій, практичних занять та індивідуальної роботи, а також контролю знань, спрямованих на підвищення зацікавленості студентів до навчальної активності.

Дана робота має суттєву особливість, яка полягають в тому, що її авторами є двоє: - досвідчений викладач спецдисциплін з ракетно-космічної техніки та його допитливий небайдужий студент. Тому запропоновані аспекти методології навчального процесу, а також важливі моменти відносно мотивації студентів

до навчання описані не тільки, як зазвичай, педагогом, а й нетрадиційно інтерпретовані зі студентської точки зору.

Лекційні заняття

В переважній більшості випадків лекція, маючи найвищий статус, демонструє найнижчий рівень зацікавленості студентів, порівняно з іншими видами занять - практичними, лабораторними та ін.. Відповідно, проведення лекцій потребує особливої уваги з точки зору підвищення мотивації студентів до навчання.

На думку авторів, доречно буде підкреслити деякі особливості такої форми занять, як лекції. Очевидно, студентам на лекції не цікаво те, що їм не зрозуміло. Тобто, не розуміючи матеріалу, студенти просто найчастіше займають позицію очікування у стані псевдо уваги, сподіваючись потім скласти іспит (певні хитрощі дозволяють зробити це часом без наявності відповідних знань). Буває, що мають місце прояви показної активності студентів, але найчастіше через сумбур та невизначеність предмету обговорення результат також нульовий.

Найвідвертіший прояв відсутності у студентів мотивації до навчання під час лекції – явище банального засинання студентів на останніх рядах. Студенти, що сплять, або майже сплять під час лекції, зовсім не мають метою продемонструвати неповагу до лектора - вони часто фізіологічно не можуть утримати свою увагу на достатньому рівні. Переважно лектора сприймають лише декілька студентів, інші механічно пишуть диктант (якщо пишуть взагалі). Трапляються навіть випадки, коли лектора не розуміє жоден (!) студент. Відмінники на перших партах при цьому лише періодично роблять кивки головою, щоб підтримати статус розуміючого студента. У студентів автоматично складається враження, що причина нерозуміння ними матеріалу криється в них самих (деякі викладачі своєю манерою викладання активно сприяють цьому багатьма методами).

Свідомий відмінник, незадоволений собою, спробує все ж таки розібратися самостійно, або прийде на консультацію, на що викладачі частково розраховують. Але це відмінник, і в кращому випадку. Можна з високою вірогідністю припустити, що на сьогодні рівень свідомості 80% відмінників не достатній, щоб зробити це, тому вони, не бажаючи втратити статус лідерів, користуються іншими методами отримання високих оцінок (детально про це - пізніше).

А що ж коїться під час такої лекції у свідомості середніх за успішністю студентів, а тим паче у відсталих, які бачать начебто(!) розуміючих відмінників, а самі взагалі нічого не можуть збагнути?! Мають місце вагомні причини виникнення найсерйозніших проявів комплексу неповноцінності, що може призвести до вкрай небажаних наслідків. Про яку мотивацію до навчання може йтися після такої «лекції»?

Наведений приклад є, звичайно, багато в чому гіперболізованим. Трапляються випадки, коли студенти проявляють високий інтерес до певної дисципліни, активно приймають участь у процесі викладання матеріалу,

демонструють високі результати на іспитах; але така картина, на превеликий жаль, не є домінуючою.

Безперечно неприпустимо, коли лекція нагадує монолог лектора, а студентів в аудиторії він в цей час взагалі не помічає. Не дивно, що студенти край неохоче відвідують подібні заходи. Монолог лектора, як правило, не передбачає контролю засвоєння матеріалу «в режимі реального часу», окрім, мабуть, автоматичних запитань у простір: «Чи зрозуміло?», на які лектор отримує таку ж автоматичну відповідь: «Так». На думку авторів, така форма проведення лекційних занять є неприйнятною з точки зору ефективності навчання, тому що фактично виключає будь-яку зацікавленість студентів до активних дій.

Принципово, лекція може проходити без жодного запитання чи зауваження з боку студентів, але лише за умови, що лектор віртуозно передбачає запитання студентів, одразу дає повні відповіді на них, роблячи, наприклад, коментарі в складних для розуміння моментах. Ймовірно, деякі викладачі вважають себе такими віртуозами, перетворюючи свою лекцію на монолог та роблячи коментарі або доповнення лише там, де на їх (!) думку, матеріал складніший. Але часто трапляється, що лектор робить пояснення саме там, де все і так зрозуміло, і навпаки, прискорюється в складних для розуміння місцях, іноді, навіть, обурюючись тим фактом, що хтось із студентів його не розуміє.

В свою чергу відсутність активності студентів, зовсім не означає, що студенти не можуть цю активність проявити. Все що необхідно лекторові – це вміння зацікавити студентів. З першої і до останньої лекції треба стимулювати студентів до активності та постійно контролювати темп викладання, відповідно до спроможності засвоїти студентами нового матеріалу.

На думку авторів, існує дуже вдалий інструмент для одночасного стимулювання студентів до активності та контролю засвоєння ними лекційного матеріалу. Вказаний інструмент – це створення під час лекції атмосфери діалогу між лектором та аудиторією. Організувати такий діалог можна багатьма способами, наприклад, системою запитань. Хоча, очевидно, єдиного прийому на всі випадки життя не існує, тому лектор повинен застосовувати фантазію, підходити до кожного потоку індивідуально. Вкрай бажано запровадити незвичний принцип індивідуального підходу до колективу (а не тільки до конкретного студента).

Тут обов'язково треба звернути особливу увагу на таку обставину, котру, доречи, випускають із виду більшість викладачів, коли ставлять запитання до аудиторії: - діалог потрібно вести з максимальною кількістю студентів в аудиторії, а не лише з двома-трьома відмінниками (яким, доречи, іноді буває корисно послухати інших). Вся специфіка даної форми проведення лекції як раз і полягає у вмінні лектора підібрати такі запитання в аудиторію, щоб на них охоче прагнула відповісти більшість студентів в аудиторії. Лектор, при цьому, послідовно дає слово кожному бажаному, ведучи його до пошуку правильної

відповіді. Таким чином кожний студент за допомогою лектора починає фізично відчувати свою спроможність до аналітичного мислення.

Важливими проявами майстерності лектора є недопущення атмосфери «базару» в аудиторії, дотримання відповідності вимог робочої програми змісту матеріалу, що викладається, а також спонукання до повного і чіткого оформлення конспекту з виділенням ключових положень предмету вивчення.

Але головне, все ж таки, вміти заохотити студентів до пізнання ними матеріалу за об'ємом більшим та за тематикою ширшою, ніж ті, що можуть містити лекції. Через жорстку обмеженість програмної тривалості лекційних занять часто головною турботою викладача є прагнення «встигнути пройти весь матеріал». Як свідчить багаторічний досвід викладання, щоб розширити межі лекційного матеріалу, найкраще використовувати принцип, згідно з яким процес пізнання має супроводжуватися відчуттями напруженості та радості. Щодо напруженості зрозуміло, а радість на лекціях студенти можуть відчувати завдяки вмінню лектора застосувати цілу низку прийомів. Вони можуть бути різними в залежності від специфіки технічної дисципліни, але до універсальних слід віднести такі:

- з самого початку переконати слухачів, що дана дисципліна не є складною (або надскладною);

- для кожної теми лекції надавати контекстну інформацію про цікаві проблеми та/чи оригінальні рішення, що траплялися раніше в ході реалізації існуючих проектів, але формулювати їх лише у загальному вигляді, заохочуючи слухачів прикласти зусилля до детального вивчення в самостійному порядку;

- умисно робити похибки в принципових положеннях, щоб перевірити увагу та реакцію аудиторії тощо.

Досягши справжньої зацікавленості студентів, можна поступово організувати роботу вдома, в бібліотеці та на консультаціях, бо неодмінно має запрацювати відомий у педагогічній практиці принцип ефективного навчання **УБД** у вигляді послідовності «Увага» - «Інтерес» - «Бажання» - «Дія» (англ. **AIDA**, тобто «**A**ttention» – «**I**nterest» – «**D**esire» – «**A**ction»).

Засвоївши, умовно, половину лекційного матеріалу в аудиторії, студент, що має справжнє зацікавлення та навіть ентузіазм, з задоволенням виконуватиме певний обсяг роботи самостійно. Важливо лише постійно долучати до роботи максимальну кількість студентів, тоді навчання стане подібним (у доброму розумінні) до стадного інстинкту.

Практичні заняття та індивідуальна робота

Очевидно, головною метою проведення практичних (лабораторних) занять та виконання індивідуальних робіт (курскових проектів, завдань та ін.) - далі практичних робіт - є опанування студентами певних навичок з вирішення тих чи інших задач, що постають на практиці у обраній технічній галузі. З точки зору мотивації до навчання, практичні роботи традиційно користуються більшою популярністю, порівняно з лекціями. Однак, існує хронічна проблема з самостійністю виконання завдань, тому є сенс спочатку відзначити певні особливості вказаних робіт.

Практична робота відрізняється однією важливою рисою - поставлена перед студентом задача повинна мати дійсно практичний характер, бути максимально наближеною до умов реального життя. Це дуже важливо з точки зору мотивації до самостійного виконання, тому що студент відчуватиме практичну корисність тієї роботи, котру виконує, особливо якщо мова йде про курсовий проект. На думку авторів, курсовий проект є найвдалішою формою практичної роботи студентів.

Однією з найважливіших рис курсового проекту є можливість індивідуального підбору завдання, що, в свою чергу, дає можливість повною мірою реалізувати вимогу реалістичності задачі, що виконується. При цьому слід враховувати; індивідуальні здібності студента, його бажання і можливості; плани щодо місця майбутнього працевлаштування чи характеру нинішньої роботи (зараз багато студентів підробляють під час навчання); схильність до аналітичної чи творчої праці (ступінь розвитку лівої чи правої півкулі мозку), або навіть обґрунтоване бажання працювати с кимось у парі і таке ін.. Найкращим варіантом буде той, коли кожний студент сам пропонує конкретну тему проекту з числа принципово можливих, окреслених керівником (викладачем). Таким чином, індивідуальний підбор курсових завдань для студентів є важливим кроком до їх мотивації.

З іншого боку, з метою групової зацікавленості студентів до виконання роботи, важливо організувати процес передачі досвіду з вирішення задачі між самими студентами. Це, перш за все, робота в групах над окремими задачами, публічний звіт стосовно зробленої роботи, обговорення проблем, що виникають на певних етапах виконання роботи, захист курсового проекту перед аудиторією. Робота в групі є надзвичайно ефективною з точки зору мотивації студентів до навчання, оскільки активує механізм відповідальності перед колективом. Форми цієї групової роботи визначає викладач, залежно від характеру завдання, особливостей матеріалу, що вивчається, особистих якостей студентів, тощо.

Важливо всіма доступними методами активувати механізми публічної взаємодії між студентами в групі та між ними і викладачем під час виконання практичних робіт. Доречі, публічна форма консультацій, періодичні групові звіти та захисти курсового проекту перед аудиторією значною мірою зменшують шанси студентів виконати роботу не самостійно.

Контроль набутих знань та вмінь

Контроль знань та вмінь (підсумковий або поточний) взагалі відіграє особливу роль в навчальному процесі, оскільки за відсутності мотивації до навчання, студенти шукають (і часто знаходять) способи отримати позитивну оцінку, не маючи при цьому відповідних підстав.

Однією з головних проблем нашої системи освіти є плагіат, зокрема списування. Через низку суспільно-політичних причин, що склалися історично, ми свідомо не поглиблюємось у внутрішній психологічний фактор цього явища. Відмітимо лише, що фактично жодні ризики не зупиняють деяких студентів на шляху відвертого списування. Це й не дивно: надто велика спокуса

провести семестр, демонструючи байдужість до навчання і взагалі неповагу до навчального закладу, а потім здати на відмінно більшість іспитів (за рейтингом обійшовши при цьому нещасних відмінників) і спокійнісінько собі продовжувати байдикувати весь наступний семестр.

Залишається лише здогадуватися, що подумає роботодавець про той навчальний заклад, який видав диплом ось такому випускникові. Тож списування необхідно зруйнувати як явище.

Взагалі, боротьба з неповажними методами отримання позитивних оцінок нагадує гонку озброєнь: - студенти проявляють справжню геніальність, вдосконалюючи методи списування (особливо сьогодні, коли з'явилися різного роду гаджети). Тому посилювати жорсткість умов проведення іспитів немає сенсу. Більше того, це певною мірою навіть шкідливо, бо збільшується психологічний тиск на свідомих студентів.

Найефективнішим шляхом подолання такого явища, як списування автори бачать у наступному: - треба передбачити обов'язкову співбесіду за результатами контрольної (або екзаменаційної) письмової роботи. Співбесіда значно зменшує шанси брехуна на успіх.

Також надзвичайно важливо структурно змінити зміст модульних (екзаменаційних) завдань таким чином, щоб не примушувати студентів списувати. В якості прикладу можна привести завдання (білети) з вимогою пам'ятати величезну кількість складних формул. Часто навіть найкращі студенти не можуть вивчити і половини формул з деяких дисциплін. Тому пропонується вимогу вивчення чи виведення складних та громіздких формул замінити якісним аналітичним їх поясненням. Хоча це зокрема....

В цілому ж важливе одне: - якщо викладачі мають намір одержати перемогу над списуванням, перш за все необхідно надати студентам можливість скласти іспити без титанічних зусиль. Дуже справедливо в цьому контексті виглядають ідеї, розповсюджені в європейському навчальному середовищі, коли весь курс з певної дисципліни складається не одним іспитом, а розбивається на декілька модулів.

Висновок

Автори запропонованих вище пропозицій щодо підвищення мотивації студентів до навчання, солідарні з відомим висловом про те, що:

«...студент – це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який треба запалити».

Бібліографічні посилання

1. Заброцький М. М. Педагогічна психологія / М. М. Заброцький. – К., 2000. – 356 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації : Навчальний посібник / С. С. Занюк. – К. : Вид. «Либідь», 2002. – 304 с

Надійшла до редколегії 20.04.2019